

Propaganda via de autobiografie

Een vergelijkende analyse van Mijn vrijheid en Mijn woestijn

Naam: Nina Bontje
Studentnummer: 3364194
Cursus: Biografisch project
Docent: Mevrouw Soeting

Inhoud

Inleiding	4
Hoofdstuk 1 Hoe ziet de maatschappelijke agenda van beide autobiografen eruit?.....	6
Ayaan Hirsi Ali.....	6
Waris Dirie	8
Hoofdstuk 2 Waar moet op gelet worden in dit onderzoek naar de intenties van autobiografen?.....	10
Taalgebruik.....	10
Opbouw	11
Geheugen, subjectiviteit en feitelijkheid.....	12
Gender	13
Politieke autobiografieën.....	14
Hoofdstuk 3 Hoe wordt de jeugd van beide autobiografen door henzelf beschreven?.....	16
Taalgebruik.....	16
Opbouw	17
Geheugen, subjectiviteit en feitelijkheid.....	19
Gender	20
Politieke autobiografieën.....	21
Hoofdstuk 4 Wat is de visie van beide autobiografen op hun aankomst en het dagelijks leven in het Westen?.....	23
Taalgebruik.....	23
Opbouw	25
Geheugen, subjectiviteit en feitelijkheid.....	26
Gender	27
Politieke autobiografieën.....	28
Hoofdstuk 5 Wat is de visie van beide autobiografen op de positie van vrouwen?.....	29
Taalgebruik.....	29
Opbouw	30
Geheugen, subjectiviteit en feitelijkheid.....	31
Gender	32
Politieke autobiografieën.....	32
Afsluiting	34
Samenvatting	34

Conclusie.....	35
Discussie.....	36
Literatuurlijst	37

Inleiding

Autobiografieën worden met verschillende doelen geschreven, zoals de balans opmaken van een leven en dit aan anderen vertellen, een verhaal vertellen om aandacht voor een sociale minderheid te vragen (de emancipatoire autobiografie), een verhaal vertellen om vergeten verhalen kenbaar te maken of het vertellen van succesverhalen. Vooral bij de emancipatoire autobiografie ligt de nadruk op het overdragen van een maatschappelijke boodschap. Om leespubliek te overtuigen van deze boodschap, zullen autobiografen hun levensverhaal onder andere op de juiste toon moeten vertellen. Om na te gaan van welke technieken autobiografen gebruik maken om hun emancipatoire boodschap over te brengen, is mijn onderzoeksvraag: **op welke manier kan een autobiografie ter promotie worden gebruikt van de maatschappelijke agenda van de autobiograaf, gezien vanuit een vergelijkend onderzoek tussen de autobiografie van Ayaan Hirsi Ali en de autobiografie van Waris Dirie?** Ik wil deze vraag vanuit een vergelijkend onderzoek benaderen, omdat zowel Ayaan Hirsi Ali als Waris Dirie een emancipatoire autobiografie heeft geschreven. Daarnaast zijn zij ongeveer even oud en beiden vanuit Somalië naar Europa gekomen, waardoor zij op het eerste gezicht op elkaar lijken. Zij gebruiken hun autobiografieën om medestanders te vinden in hun strijd tegen de positie van de islamitische vrouw respectievelijk vrouwenbesnijdenis.

Mijn hypothese is dat de manier waarop autobiografen hun lezers van hun standpunt willen overtuigen afhankelijk is van het doel van hun maatschappelijke agenda. Dit omdat Hirsi Ali genuanceerder, zakelijker en intellectueler schrijft in *Mijn vrijheid* (2006) dan Dirie, die populair en generaliserend taal gebruikt in *Mijn woestijn* (1998). Hirsi Ali wil haar lezers met inhoudelijke argumenten overtuigen van haar standpunt om zo verandering te brengen in sekseongelijkheid binnen moslimgemeenschappen. Dirie voert een minder inhoudelijke strijd tegen vrouwenbesnijdenis. Als ambassadeur van de Verenigde Naties (VN) is zij vooral het gezicht van deze strijd, zonder dat zij op inhoudelijk niveau mensen probeert te overtuigen. Een nauwkeurigere tekstanalyse van beide boeken is echter vereist om deze hypothese te onderzoeken.

Deze tekstanalyse vormt het literatuuronderzoek dat ik voor de beantwoording van mijn onderzoeksvraag doe. Hiervoor gebruik ik als primaire bronnen de autobiografie *Mijn Vrijheid* van Hirsi Ali en de autobiografie *Mijn woestijn* van Dirie. Als secundaire literatuur gebruik ik wetenschappelijke literatuur uit verschillende wetenschapsgebieden, zoals de

geschiedenis, literatuurwetenschappen en psychologie. Ook gebruik ik informatie uit de collegebijeenkomsten van het vak Onderzoeksseminar III: biografisch project. In het kader van dit vak doe ik dit onderzoek.

Mijn onderzoeksonderwerp richt zich op een aspect van het *life writing*-onderzoek waarin onderzoek wordt gedaan naar de motieven, vraagstelling, methode, opzet en structuur van de autobiografie. Hoewel Hirsi Ali en Dirie waarschijnlijk gebruik hebben gemaakt van een *ghost writer*, zal ik niet ingaan op de eventuele intenties van de *ghost writer*. Ik zal puur de tekst analyseren. Ook zal ik niet ingaan op de vraag in hoeverre de autobiografieën nog wel autobiografieën zijn vanwege het doel waarmee ze zijn geschreven (en geen politieke pamfletten of iets dergelijks). *Mijn vrijheid* en *Mijn woestijn* zijn beide levensverhalen en mijn intentie is niet om het genre van de emancipatoire autobiografie te bediscussiëren. Tot slot zal de tekstanalyse die ik uitvoer betrekking hebben op de Nederlandstalige tekst. Beide autobiografieën zijn oorspronkelijk in het Engels geschreven.

De focus van mijn onderzoek ligt op drie thema's, te weten: de beschrijving van de jeugd van beide auteurs, hun visie op de emigratie naar en de eerste jaren in het Westen en de visie op de positie van vrouwen. Alvorens ik in hoofdstuk 3 tot en met 5 de jeugd en visies kan vergelijken, zal ik in hoofdstuk 1 de maatschappelijke agenda's van beide autobiografen definiëren. Vervolgens zal ik in hoofdstuk 2 toelichten op welke aspecten ik let bij het analyseren van de teksten van *Mijn vrijheid* en *Mijn woestijn*. Door de maatschappelijke agenda's en de aspecten van aandacht te definiëren, heb ik handvatten om mijn onderzoek op de verschillende thema's toe te passen. Op die manier onderzoek ik hoe Dirie en Hirsi Ali de thema's benaderen om lezers te overtuigen van het belang van hun maatschappelijke agenda en in hoeverre zij daarin slagen.

Hoofdstuk 1 Hoe ziet de maatschappelijke agenda van beide autobiografen eruit?

In dit hoofdstuk zullen de maatschappelijke agenda's van Hirsi Ali en Dirie worden gedefinieerd. Hiervoor kijk ik zowel naar de tekst van de autobiografieën als naar de professionele achtergrond van beide autobiografen.

Ayaan Hirsi Ali

In 2002 maakt het Nederlandse volk kennis met Hirsi Ali. Allereerst publiceert zij in dat jaar een aantal artikelen in landelijke kranten over de ondergeschikte positie van vrouwen in Nederland binnen de islamitische gemeenschap.¹ Na haar optreden op de Nederlandse televisie in augustus van dat jaar raakt zij bij het Nederlandse publiek alom bekend. Zij vertelt dat moslimvrouwen in een mentale kooi zitten, wat tot de eerste heftige reacties in Nederland leidt.² In een tijdsbestek van een aantal maanden verandert Hirsi Ali van een onbekende medewerkster van het onderzoeksbureau van de PvdA in een opiniemaker die bescherming nodig heeft. Wanneer zij in oktober naar de Verenigde Staten vliegt om tot rust te komen van bedreigingen in Nederland, krijgt zij het aanbod van Neelie Kroes om na te denken over verkiesbaarstelling voor de aankomende verkiezingen voor de VVD. Kroes is toevallig in die tijd op reis in San Francisco, waar ze elkaar ontmoeten. Vastberaden oordeelt Kroes: 'Jij bent geen socialist, jij bent van ons.'³ Volgens Kroes is Hirsi Ali's droom om te promoveren op het onderwerp van vrouwenonderdrukking 'water naar de zee dragen';⁴ wat werkelijk zou helpen voor moslimvrouwen in Nederland is hun leven rechtstreeks veranderen door als volksvertegenwoordiger de wetgeving aan te passen. Wanneer Hirsi Ali in 2002 nadenkt over Kroes' bewering, bedenkt zij voor zichzelf dat zij drie dingen wil bereiken:⁵

1. Zorgen dat het Nederlandse volk oog krijgt voor de onderdrukking van moslimvrouwen en die niet langer tolereert. De overheid zou hier een actieve rol in moeten spelen.
2. Het debat over hervormingen van bepaalde aspecten van de islam in gang zetten onder moslims, door moslims in het Westen.

¹ Hirsi Ali 2006: 337

² Hirsi Ali 2006: 350

³ Hirsi Ali 2006: 362

⁴ Hirsi Ali 2006: 362

⁵ Hirsi Ali 2006: 362-363

3. Moslimvrouwen bewust maken van hun afschuwelijke en onacceptabele lijden.⁶

Hirsi Ali beslist om vanaf 2003 politiek actief te worden in de Tweede Kamer voor de VVD. Op het moment waarop zij haar autobiografie schrijft, is zij alweer uit de politiek getreden, en in afwachting om aan een baan als onderzoekster bij het American Enterprise Institute (AEI) te beginnen. Zij begint bij het AEI op 1 september 2006 en werkt hier nog steeds. De vraag is of de bovengenoemde doelstellingen bij het schrijven van de autobiografie nog steeds dezelfde zijn. Een blik op de publicaties van Hirsi Ali voor het AEI, haar huidige werkgever, beantwoordt die vraag bevestigend. De titels van een aantal van deze publicaties zijn: 'Too Laid Back about Immigration', 'Not the Child My Grandmother Wanted' en 'International Not-All-Women's Day'.⁷ Het enige doel dat niet langer naar voren komt, is Nederland wakker schudden. Waarschijnlijk komt dat doordat Hirsi Ali nu vanuit de Verenigde Staten op een meer internationaal niveau het vraagstuk van vrouwenonderdrukking behandelt.

Uit de opsomming van doelstellingen en publicaties blijkt dat Hirsi Ali zich in het integratiedebat mengt. Dit debat is in Paars I en II (1994 – 2002) aangewakkerd door PvdA'er Paul Scheffer en VVD'er Frits Bolkestein.⁸ Wanneer na 11 september 2001 Pim Fortuyn als politicus aantreedt, komt het integratiedebat blijvend op de politieke agenda in Nederland. Hirsi Ali mengt zich in dit debat sinds haar werkzaamheden bij het onderzoeksbureau van de PvdA, de Wiardi Beckman Stichting (WBS). Waar de WBS echter een sociaaldemocratisch onderzoeksinstituut is, heeft het AEI een liberale achtergrond. Het doel van het AEI is volgens haar eigen website als volgt:

The American Enterprise Institute is a community of scholars and supporters committed to expanding liberty, increasing individual opportunity and strengthening free enterprise. AEI pursues these unchanging ideals through independent thinking, open debate, reasoned argument, facts and the highest standards of research and exposition. [...] AEI's purpose is to serve leaders and the public through research and education on the most important issues of the day.⁹

Uit deze doelstelling blijkt dat het AEI leiders wil beïnvloeden en adviseren en het publiek van bovenaf wil informeren. Dit kan relevant zijn voor de manier waarop Hirsi Ali in haar autobiografie haar maatschappelijke agenda wil overbrengen.

⁶ Hirsi Ali 2006: 362-363

⁷ www.aei.org/scholar/ayaan-hirsi-ali. Geraadpleegd op 19-11-2011

⁸ Scheffer schreef in 2000 in het NRC Handelsblad een artikel met de titel *Het multiculturele drama*, wat tot veel reacties leidde.

⁹ www.aei.org/about. Geraadpleegd op 12-12-2011

Waris Dirie

Dirie verkrijgt in 1987 bekendheid als model voor de Pirelli kalender en door een kleine rol in een *James Bond* film. In de jaren negentig is zij wereldwijd een topmodel dat vaak in één zin wordt genoemd met Naomi Campbell.¹⁰ Dirie krijgt opdrachten voor *Vogue*, *Elle* en allerlei bekende mode- en make-upbedrijven. In 1997 spreekt zij in een interview in *Marie Claire* voor het eerst over haar besnijdenis. Zij ondergaat dit op vijfjarige leeftijd in de Somalische woestijn op primitieve wijze. Naar aanleiding van dat interview wordt Dirie in datzelfde jaar gevraagd als ambassadeur voor het United Nations Population Fund (UNFPA). Volgens een samenvatting over de verschillende VN-ambassadeurs van de Verenigde Naties (VN) uit 2000 strijdt Dirie voor de verwerkelijking van het volgende doel:

As Special Ambassador, Ms. Dirie has toured African countries speaking out against the practice and lending support to UNFPA and national programmes that seek to eradicate FGM (Female Genital Mutilation, red.). [...] After achieving international success as a fashion model, she decided to tell the public of her ordeal and to dedicate her life to ending the practice and improving the status of women¹¹.

Dit doel zou hetzelfde doel kunnen zijn als wat Dirie voor ogen heeft met het schrijven van *Mijn woestijn* in 1998. In dat jaar is zij al ambassadeur bij de VN. In *Mijn woestijn* noemt Dirie echter twee redenen waarom zij over haar besnijdenis spreekt, waarbij ‘improving the status of women’ niet naar voren komt. Zij spreekt over besnijdenis volgens de tekst van *Mijn woestijn*, omdat zij hiermee problemen heeft op zowel lichamelijk als psychisch gebied. Bovendien wil zij mensen bewust maken van het grote aantal vrouwenbesnijdenissen dat dagelijks plaatsvindt.¹² Wanneer Dirie in 2003 stopt met haar ambassadeurschap zet zij haar actie voort vanuit haar eigen Waris Dirie Foundation (nu: Desert Flower Foundation).¹³ Uit het manifest van de Desert Flower Foundation blijkt de focus van haar actie de strijd tegen vrouwenbesnijdenis te zijn en niet het verbeteren van de positie van vrouwen.¹⁴ Het feit dat de VN spreekt van ‘improving the status of women’ is waarschijnlijk vanwege de doelstelling van de VN zelf (en in het bijzonder van het UNFPA) en niet vanwege de persoonlijke doelstelling van Dirie. De VN schrijft in 2000 namelijk: ‘Ms. Dirie’s work is part of an international advocacy campaign to stimulate awareness of and support for human rights,

¹⁰ Bijvoorbeeld Dirie 1998: 136

¹¹ www.un.org/advocates/2000/bios.htm. Geraadpleegd op 20-11-2011

¹² Dirie 1998: 221

¹³ Europaredactie, ‘Waris Dirie geen VN-ambassadeur’. In: *NRC website archief 2001-2010*. Geraadpleegd via <http://vorige.nrc.nl/article1885509.ece> op 20-11-2011

¹⁴ www.desertflowerfoundation.org/en/about-waris-dirie/waris-manifesto. Geraadpleegd op 20-11-2011

gender equality and reproductive choice, especially for women in developing countries.’¹⁵ Voor dit onderzoek definieer ik de maatschappelijke agenda van Dirie dan ook als de strijd tegen vrouwenbesnijdenis wereldwijd.

Het maatschappelijk debat waarin Dirie zich begeeft is op het terrein van genderkwesties, maar beperkt zich tot het onderwerp vrouwenbesnijdenis. Dirie wil aan dit debat bijdragen door vrouwenbesnijdenis onder de aandacht te brengen bij een zo breed mogelijk publiek.¹⁶ Dit wil zij doen door als ambassadeur van de VN haar verhaal zoveel mogelijk te vertellen om zo vrouwen in derde wereld landen te troosten en te helpen. Daarnaast wil zij door het vertellen van haar verhaal onwetende mensen bewust maken van het bestaan en de ernst van genitale verminking.¹⁷ Dirie noemt in haar boek niet de doelstelling om wetgeving te veranderen of wereldleiders te inspireren.

Hirsi Ali’s maatschappelijke agenda heeft tot doel om hervormingen van bepaalde aspecten van de islam in gang te zetten. Daarnaast wil zij islamitische vrouwen bewust maken van het lijden dat zij ondergaan als onderdeel van een moslimgemeenschap. Dirie strijdt tegen vrouwenbesnijdenis, omdat zij mensen bewust wil maken van het grote aantal besnijdenissen dat dagelijks plaatsvindt. Deze strijd komt voort uit de negatieve ervaring die zij heeft met haar eigen besnijdenis. Hirsi Ali’s agenda is meer gericht op het inhoudelijk overtuigen van politieke leiders dan Diries agenda. Dirie wil als gezicht van de strijd tegen vrouwenbesnijdenissen vooral bewustzijn bij het publiek creëren.

¹⁵ www.un.org/advocates/2000/bios.htm. Geraadpleegd van 20-11-2011

¹⁶ Dirie 1998: 225

¹⁷ Dirie 1998: 225

Hoofdstuk 2 Waar moet op gelet worden in dit onderzoek naar de intenties van autobiografen?

Er zijn verschillende factoren die kunnen duiden op de intentie van autobiografen om de lezer te overtuigen van hun standpunt. Bij mijn tekstanalyse van de twee emancipatoire autobiografieën let ik op dergelijke factoren. In dit hoofdstuk zal ik toelichten hoe en waarom ik in dit onderzoek let op taalgebruik, opbouw, de problematiek van het geheugen, de mate van subjectiviteit en feitelijke en genderaspecten. Afsluitend zal ik kort ingaan op een specifiek kenmerk van politieke autobiografieën.

Taalgebruik

Taal is een belangrijk middel om lezers te overtuigen van een boodschap, ook in een autobiografie. Letterkundige Agnes Verbiest stelt in *De oorbellen van de minister* dat waar taal in eerste instantie als een informatie-overdrager wordt gezien, de focus op de argumentativiteit van taal laat zien dat 'elke uitdrukking, elke zin die gebruikt wordt, de gedachten op een spoor zet en met meer of minder vaart een meer of minder bepaalde kant op stuurt.'¹⁸ Het is de formulering van een zin die de lezer in een bepaalde richting duwt, meestal zonder dat de lezer zich daar van bewust is. Verbiest stelt dat 'hoe vaster en zekerder de ideeën zijn waarop de verantwoording leunt, hoe minder de argumentativiteit opvalt.'¹⁹ Voor dit onderzoek is het nuttig om te focussen op de argumentativiteit van de taal in *Mijn vrijheid* en *Mijn woestijn*. Dit kan duidelijkheid geven over de richting waarin de auteurs de lezers proberen sturen om hen te overtuigen van het maatschappelijk standpunt van de auteurs.

Verbiests opvatting over de argumentativiteit van taal heeft te maken met intertekstualiteit. Dit houdt in dat een tekst pas betekenis krijgt dankzij de relatie met andere teksten. Het gaat in beginsel niet om de betekenis van de auteur, maar om de betekenis tussen teksten.²⁰ Hoe bekender deze relaties en betekenissen zijn, hoe overtuigender ze klinken. Dit is in lijn met het concept van de dood van de auteur van filosoof Roland Barthes.²¹

¹⁸ Verbiest 1997: 61

¹⁹ Verbiest 1997: 63

²⁰ Kersten tijdens bijeenkomst 20 d.d. 28-11-2011

²¹ Barthes 2004: 113-122

Opbouw

Ook de opbouw van een autobiografie is veelzeggend voor de boodschap die de autobiograaf wil overbrengen. Volgens anglist Dennis Kersten laat de hoofdstukindeling van een autobiografie al zien welk deel van het levensverhaal de autobiograaf het belangrijkste vindt om te vertellen. Deze indeling laat de wenselijke interpretatie van de autobiograaf van zijn of haar leven zien.

Ook het onderscheid tussen een klassieke autobiografie en een alternatieve opbouw van een autobiografie is van belang om te analyseren. De klassieke autobiografie kenmerkt zich door een aantal aspecten. Allereerst zijn deze autobiografieën lineair opgebouwd; het verhaal begint bij de geboorte en eindigt bij de jaren op leeftijd.²² In een lineair levensverhaal maakt de hoofdpersoon een doelbewuste, naar de top voerende ontwikkeling door, alsof het leven van ieder mens een vastgelegd pad is. Volgens literatuurwetenschapper Solange Leibovici kleeft aan deze lineariteit het gevaar dat het lijkt alsof het leven van de gebiografeerde zich als een eenheid heeft ontwikkeld, terwijl de identiteit van mensen een complex geheel van veranderingsprocessen is.²³

Een ander aspect van de traditionele autobiografie is volgens literatuurwetenschapper Maaïke Meijer de conventionele opsomming van voorouders aan het begin van het verhaal. Hiermee vervalt men volgens Meijer in de conservatieve denkwijze dat een individu een product van zijn of haar familie is, terwijl de identiteit van een individu in werkelijkheid door veel meer factoren wordt gevormd dan door familie alleen.²⁴

Waar Meijer en Leibovici zich afzetten tegen het lineaire levensverhaal, stellen historicus Hayden White en letterkundige Paul John Eakin dat we altijd van ons leven een verhaal maken.²⁵ Volgens hen doen we dat zowel voor onszelf als voor anderen. White en Eakin zien dit als een gegeven, terwijl Leibovici en Meijer de nadruk leggen op complexiteit en losse eindjes van het leven.²⁶ In dit onderzoek ga ik er vanuit dat het leven en de identiteit van mensen (en dus van de autobiografen) door een complexe samenstelling van factoren wordt gevormd. Wanneer autobiografen hun leven zo volledig mogelijk wil weergeven, zullen zij de

²² Soeting 2009: 5. NB: Soeting schrijft in dit interview met Meijer over de traditionele biografie. Meijers idee kan worden opgerekt naar autobiografieën.

²³ Leibovici 2010: 19. NB: ook Leibovici schrijft over de biografie, maar haar standpunt over lineariteit is ook van toepassing op autobiografieën.

²⁴ Soeting 2009: 6

²⁵ White 1972: 122-124; Bijeenkomst 9 d.d. 20-10-2011

²⁶ Bijeenkomst 9 d.d. 20-10-2011

complexiteit en losse eindjes in hun leven moeten erkennen. Dat we van ons leven altijd een verhaal maken, is daarom echter niet minder waar.

Geheugen, subjectiviteit en feitelijkheid

Bij het onderzoek naar intenties in autobiografieën is het van belang kritisch te kijken naar de weergave van gebeurtenissen en herinneringen. De reden hiervoor is tweeledig. Allereerst kent het geheugen zijn beperkingen; daarnaast spelen subjectiviteit en het niet bestaan van dé waarheid een rol. Dit leidt ertoe dat beschreven gebeurtenissen vaak niet zo feitelijk zijn als ze worden beschreven. Zeker wanneer autobiografen proberen hun lezers van een bepaald standpunt te overtuigen, kan de feitelijkheid van de beschreven gebeurtenissen afnemen ten behoeve van de overtuigingskracht van de boodschap.

Historisch psycholoog Douwe Draaisma stelt dat je bij het lezen van een autobiografie rekening moet houden met het selectieve geheugen van de autobiograaf.²⁷ Draaisma relativeert het idee dat autobiografen ‘een bevoorrechte toegang hebben tot hun eigen herinneringen’ ten opzichte van biografen.²⁸ Een herinnering aan de jeugd van een persoon is op dertigjarige leeftijd een andere herinnering dan op zestigjarige leeftijd. Draaisma heeft net als Leibovici en Meijer kritiek op het feit dat de vele losse eindjes in een mensenleven vaak niet terug zijn te zien in een (auto)biografie.²⁹ Het geheugen is hier mede-veroorzaker van, doordat het finalistisch en deterministisch werkt.³⁰ Desalniettemin is het geheugen in grote lijnen wel een bruikbaar instrument, omdat herinneringen basaal overeenstemmen met de realiteit.

Over de waarheid stelt letterkundige Eakin dat de lezer van een verhaal eist dat het verhaal ‘waar’ is,³¹ hoewel iedere autobiografie problemen kent met objectiviteit en waarheid.³² Biograaf Carole Angier schrijft over deze valkuil. Het probleem van de waarheid is volgens haar dat een autobiograaf nooit ‘de’ waarheid over zijn of haar leven kan vertellen.³³ ‘De’ waarheid is namelijk altijd een persoonlijke interpretatie van gebeurtenissen door de autobiograaf. De postmoderne opvatting dat volledige objectiviteit niet mogelijk is, houdt in dat een tekst altijd is beïnvloed door de bewuste en/of onbewuste perspectieven van de

²⁷ Soeting 2008: 74

²⁸ Soeting 2008: 76

²⁹ Soeting 2008: 76

³⁰ Soeting 2008: 76

³¹ Eakin 2008: 32

³² Cline en Angier 2010: 13-16. NB: Cline en Angier schrijven over *life writing* in het algemeen. Autobiografieën zijn een onderdeel van *life writing*.

³³ Cline en Angier 2010: 13-16

schrijver en door intertekstuele invloeden. Er wordt bij het schrijven van een autobiografie altijd betekenis gegeven aan een leven. Zo schrijft ook historicus Mineke Bosch dat de autobiografie ‘geen simpele reflectie is van een leven of persoonlijkheid, maar altijd een constructie die deels persoonlijk is en deels ook de sporen draagt van een specifieke discursieve (sociale en culturele) context.’³⁴ Het streven van een autobiograaf moet volgens Angier dan ook niet zijn om de waarheid te vertellen, maar om zo dicht mogelijk bij de waarheid te komen door zo goed mogelijk onderzoek te doen naar de beschreven gebeurtenissen en beperkingen (de waarheid als ideaal). De schrijver dient zich van de beperkingen van de waarheid en objectiviteit bewust te zijn.³⁵

Gender

In dit onderzoek analyseer ik ook de context waarin de autobiografische tekst is geschreven. Volgens Bosch is dit vooral van belang wanneer gender een aspect van de interpretatie van een tekst is.³⁶ Bosch verwijst daarbij naar schrijver Jill Kerr Conway, die stelt dat traditionele autobiografieën van vrouwen op een andere manier worden geschreven dan autobiografieën van mannen. Bij autobiografieën van mannen gaat het vaak over het overwinnen van een innerlijke strijd, het naast zich neerleggen van benauwende conventies om een doel te bereiken of de manieren waarop de autobiograaf de Westerse vooruitgang heeft gediend. Vrouwen beschrijven hun leven vaak als iets dat van toevalligheden aan elkaar hangt.

Daarnaast kost het volgens Conway veel vrouwen moeite om een duidelijk en hoorbaar ‘ik’ aan het woord te laten.³⁷ Letterkundige Riet Paasman stelt in haar proefschrift dat de autobiografische ‘ik’ van een vrouw wordt bedreigd door ‘de sociale conventie van bescheidenheid en discretie die in het bijzonder voor vrouwen geldt’.³⁸ Ook Virginia Woolf stelde dat die sociale conventies ertoe hebben geleid dat ‘very few women yet have written truthful autobiographies.’³⁹

Ook de verering van een daadkrachtige (groot)moeder is kenmerkend voor feministische autobiografieën.⁴⁰

³⁴ Bosch 2005: 15

³⁵ Cline an Angier 2010: 13-16

³⁶ Bosch 2005: 23

³⁷ Bosch 2005: 23

³⁸ Paasman 1996: 13

³⁹ Heilbrun 1988: 13

⁴⁰ Bijeenkomst 6 d.d. 29 september 2011

Tot slot noemt Bosch dat het plot in vrouwenverhalen vaak bestaat uit ‘romantische liefde, huwelijk, familieleven en eigendom.’⁴¹ Dergelijke gendergeladen aspecten zijn relevant voor de analyse van *Mijn vrijheid* en *Mijn woestijn*, omdat beide autobiografieën door vrouwen zijn geschreven en een emancipatoir karakter hebben. Ik ga in dit onderzoek na in hoeverre gendersaspecten een rol spelen in hun autobiografieën.

Politieke autobiografieën

In *Het persoonlijke is politiek: egodocumenten en politieke cultuur* wordt de vraag gesteld in hoeverre er een patroon te herkennen is in de manier waarop politieke herinneringen in Nederland in egodocumenten worden opgeschreven.⁴² Volgens Henk te Velde, schrijver van een hoofdstuk in bovengenoemd boek, is in Nederlandse egodocumenten van politici zichtbaar dat er steeds meer ruimte komt voor persoonlijke emotie. Te Velde verklaart dit door te wijzen op de media die personen ook niet meer loskoppelen van hun politiek. Hoewel een egodocument van een politicus waarin emotie wordt getoond een bruikbare bron kan zijn, vindt Te Velde het jammer dat er weinig goede (oftewel: inhoudelijke) politieke egodocumenten verschijnen.⁴³ De manier waarop Hirsi Ali en Dirie hun emoties neerzetten ten behoeve van hun maatschappelijke agenda verdient ook aandacht bij de tekstanalyse.⁴⁴

Bij een onderzoek naar de intenties van autobiografen moet gelet worden op een aantal factoren. Allereerst is taal van belang, omdat dit lezers (vaak onbewust) in een bepaalde richting stuurt. Ten tweede is de opbouw van het verhaal relevant, omdat dit de wenselijke weergave van het levensverhaal van de autobiograaf laat zien. Een traditionele autobiografie is vaak een ‘rond’ verhaal (een verhaal zonder losse eindjes), omdat een dergelijke opbouw het leven van de autobiograaf als een naar de top voerende ontwikkeling weergeeft. Ook de manier waarop de auteurs met herinneringen, subjectiviteit en feitelijkheid omgaan is een aandachtspunt voor dit onderzoek. Streven zij naar een zo objectief en feitelijk mogelijk verhaal of schrijven zij subjectief om lezers te overtuigen van hun standpunt? Verder zijn genderfactoren relevant om de context te analyseren waarin beide verhalen zijn geschreven.

⁴¹ Bosch 2005: 23

⁴² Aerts e.a. 2002: 30

⁴³ Aerts e.a. 2002: 30

⁴⁴ Het idee van Te Velde is gebaseerd op Nederlandse egodocumenten van politici. Ik gebruik dit idee ook voor de autobiografieën van Dirie en Hirsi Ali, twee Somalische auteurs. Voor hen geldt namelijk, net als voor Nederlandse politici, dat voor hun publiek hun maatschappelijke agenda niet los te koppelen is van hun persoon.

Tot slot verdient de manier waarop Hirsi Ali en Dirie hun emoties neerzetten om hun maatschappelijk standpunt over te brengen aandacht.

Hoofdstuk 3 Hoe wordt de jeugd van beide autobiografen door henzelf beschreven?

Dirie en Hirsi Ali komen allebei uit Somalië en zijn beiden in de jaren zestig van de vorige eeuw geboren. Hoewel zij uit hetzelfde, momenteel verscheurde land komen, groeiden zij in een andere omgeving op. Dirie heeft tot op dertienjarige leeftijd in de woestijn gewoond, terwijl Hirsi Ali gedurende haar jeugd in grote steden heeft gewoond. Dit verschil in achtergrond is mede bepalend voor de manier waarop de maatschappelijke agenda door de autobiografen wordt gepromoot. In dit hoofdstuk zal ik ingaan op de manier waarop de autobiografen gebruik maken van taal, opbouw, geheugen, de mate van subjectiviteit en feitelijkheid, gender en emotie bij de beschrijving van de jeugd. Wat betreft de opbouw ga ik meer op de autobiografieën in hun geheel in, in plaats van slechts op de opbouw van de teksten met betrekking tot de jeugd.

Taalgebruik

In het taalgebruik van Dirie met betrekking tot haar jeugd is de argumentativiteit van haar beweringen herkenbaar. Door herkenbare ideeën en generalisaties te gebruiken, gaan lezers gemakkelijk mee met het betoog van Dirie over de pracht van Afrika en het nomadenleven. Zo schrijft zij met weemoed over het leven in de woestijn en haar liefde voor dieren: ‘Iets wat ik gemeen had met alle kinderen over de hele wereld.’⁴⁵ Ook schrijft zij over ‘de’ Afrikaanse mentaliteit: ‘In Afrika was geen haast, geen stress. De Afrikaanse tijd gaat heel, heel langzaam. [...] Vandaag de dag weiger ik nog altijd een horloge te dragen.’⁴⁶ Verder looft zij vrouwen die in de woestijn leven en slechts natuurlijke producten gebruiken om zich op te maken, terwijl deze vrouwen niet de mogelijkheid lijken te hebben om niet-natuurlijke make-up te kopen of te gebruiken.⁴⁷ Het is opvallend dat Dirie allesbehalve kritisch is met betrekking tot de Afrikaanse gebruiken en nomadencultuur. Juist in de Afrikaanse woestijn komt vrouwenbesnijdenis het meest en in meest vergaande vorm voor. Het kan zijn dat Dirie de samenlevingen in Afrika niet in het diskrediet wil brengen, omdat ze de *goodwill* van Afrikanen nodig heeft om haar stem tegen vrouwenbesnijdenis daar effectief te laten horen. Het kan ook zijn dat ze oprecht van de nomadencultuur in al haar facetten houdt, maar dat

⁴⁵ Dirie 1998: 17

⁴⁶ Dirie 1998: 33

⁴⁷ Dirie 1998: 43

lijkt mij enigszins naïef als men naar de daar levende patriarchale verhoudingen kijkt die vrouwenbesnijdenis tot gevolg hebben (zie hoofdstuk 5).

Naast haar lof voor de vaderlandse cultuur maakt Dirie met de kracht van taal de beproevingen duidelijk die zij heeft overwonnen in haar jeugd. Ze gaat uitgebreid in op de ‘rotklusjes’ die zij in Mogadishu (de hoofdstad van Somalië) moest uitvoeren, nadat zij was gevlucht uit de woestijn. Zo schrijft zij: ‘De volgende dag begon ik aan mijn carrière als bouwvakker. En het was verschrikkelijk. [...] Ik kreeg enorme blaren in mijn handpalmen.’⁴⁸ Dit staat in schril contrast met haar belevenissen tijdens haar vlucht uit de woestijn en met haar besnijdenis. Zo wordt Dirie tijdens haar vlucht op dertienjarige leeftijd meerdere malen aangerand door volwassen mannen; na haar besnijdenis kan zij weken niet lopen en heeft zij veel pijn aan haar wond. Toch beschrijft Dirie juist de dagelijkse rotklusjes gedetailleerd en op een meeslepende manier. Lezers kunnen zich waarschijnlijk beter verplaatsen in het rotwerk van een bouwvakker dan in de gruwelijke gevolgen van een besnijdenis.

Hirsi Ali is bij de beschrijving van haar jeugd moeilijker te betrappen op argumentatieve formuleringen. Zij kruipt namelijk niet in een slachtofferrol en doet haar verhaal redelijk koel overkomen. Hirsi Ali laat de lezers zelf hun conclusies trekken over de gebeurtenissen in haar jeugd, zonder haar emoties in het verhaal te benadrukken. Dit terwijl Hirsi Ali tijdens haar jeugd te maken heeft met mishandeling (door haar moeder), verminking van haar geslachtsdeel (door haar oma), verwaarlozing (door haar altijd afwezige vader) en geweld (door de schedelbasisfractuur die zij oploopt door een klap van haar Koranleraar).

Opbouw

Uit de hoofdstukindeling van Hirsi Ali’s *Mijn vrijheid* wordt duidelijk welke gebeurtenissen uit haar leven zij het belangrijkste vindt om te vertellen. Het eerste deel van haar boek bestaat uit negen hoofdstukken; vijf hoofdstuktitels verwijzen naar haar islamitische achtergrond. Bijvoorbeeld: ‘Tikkertje spelen in het paleis van Allah’ en ‘Tussen twijfel en verzet’. Ook in het tweede deel van Hirsi Ali’s boek komt het belang dat Hirsi Ali aan haar islamitische achtergrond hecht naar voren, bijvoorbeeld in het hoofdstuk ‘Afscheid van Allah’.⁴⁹ Daarnaast is de autobiografie van Hirsi Ali opgedeeld in twee delen: ‘Mijn jeugd’ en ‘Mijn vrijheid’. Deze indeling benadrukt het onderscheid dat Hirsi Ali maakt tussen de onvrije

⁴⁸ Dirie 1998: 84

⁴⁹ Hirsi Ali 2006: 5

periode van haar leven en de vrije periode van haar leven. Kennelijk wil zij dit onderscheid graag benadrukken voor haar lezers.

Bij de hoofdstukindeling van *Mijn woestijn* valt Diries liefde voor haar geboorteland op. Van de totaal achttien hoofdstukken gaan er vijf over Somalië, namelijk ‘Mijn jeugd met dieren’, ‘Het leven van een nomade’, ‘Mogadishu’, ‘Terug naar Somalië’ en ‘Gedachten over thuis’.

Beide autobiografieën hebben de opbouw van een traditionele autobiografie zoals Meijer en Leibovici beschrijven. Het levensverhaal van zowel Hirsi Ali als ook van Dirie begint bij hun jeugd en eindigt bij hun leven op het moment dat de autobiografie wordt geschreven. De splitsing in twee delen van *Mijn vrijheid* laat de lineariteit van het verhaal direct zien. Het eerste deel van het boek gaat over Hirsi Ali’s jeugd (‘Mijn jeugd’) en het tweede deel over haar leven in Nederland (‘Mijn vrijheid’)⁵⁰. De namen van de hoofdstukken van *Mijn woestijn* verwijzen ook naar een lineair verhaal. Zo heet een van de eerste hoofdstukken ‘Mijn jeugd met de dieren’, later komt: ‘Het huwelijkscontract’, dan ‘Mogadishu’, ‘Naar Londen’, ‘De dienstmeid’, ‘Eindelijk vrij’, ‘Het fotomodel’ en tot slot ‘Speciaal ambassadeur’.⁵¹ Deze indeling geeft het levensverhaal van Dirie in chronologische volgorde weer: eerst woont zij met de dieren in de woestijn, dan vlucht zij naar Mogadishu vanwege het huwelijkscontract dat haar vader voor haar sluit. Vervolgens vertrekt Dirie naar Londen, waar zij als dienstmeid⁵² aan de slag gaat. Dit ervaart zij als een beklemmende periode van haar leven, omdat de tante voor wie zij werkt streng tegen haar is. Wanneer zij besluit zonder haar tante in Londen te blijven, voelt dit bevrijdend. Vlak daarna wordt zij ontdekt als fotomodel. Het hoofdstuk ‘Speciaal ambassadeur’ gaat in op de uitnodiging van de VN om als ambassadeur de strijd tegen vrouwenbesnijdenis aan te gaan.

Dat beide autobiografieën traditionele autobiografieën zijn komt ook tot uiting in de beschrijving van de voorouders aan het begin van beide boeken. Het eerste hoofdstuk van *Mijn vrijheid* is volledig gewijd aan de stamboom van Hirsi Ali’s familie en aan een uitgebreide uitleg van de verschillende (vertakkingen van) stammen in Somalië. Ook Dirie beschrijft aan het begin van *Mijn woestijn* wie de verschillende leden van haar familie zijn. Zij noemt net als Hirsi Ali verschillende stammen en hun trotse houding.

⁵⁰ Hirsi Ali 2006: 5

⁵¹ Dit zijn niet alle hoofdstukken van *Mijn woestijn*; ik heb de hoofdstukken vermeld die de lineariteit het duidelijkst weergeven.

⁵² Ik neem voor het gemak Diries’ gebruik van het woord ‘dienstmeid’ over, terwijl ik voor de overige beroepen die in deze scriptie voorkomen de mannelijke benaming van beroepen gebruik (historicus, schrijver, enzovoorts).

De vraag is of Hirsi Ali en Dirie voor het schrijven van een traditionele biografie hebben gekozen om hun maatschappelijke agenda te promoten. Volgens Meijer is het lineaire levensverhaal zo aantrekkelijk, omdat ‘een doelbewuste, naar de top voerende ontwikkeling [...] een ontkenning is van verlies en dood.’⁵³ Hirsi Ali en Dirie kunnen zichzelf door een lineaire opbouw als sterke, winnende personen neerzetten. De verliezen die zij hebben doorgemaakt worden door het lineaire verloop van het verhaal omgezet in overwonnen obstakels. Op die manier komen zijzelf en hun maatschappelijke boodschap sterk over. Wanneer zij alle losse eindjes in hun leven zouden benoemen, zou er geen eenduidig verhaal en geen eenduidige boodschap op het leespubliek over worden gebracht.

Geheugen, subjectiviteit en feitelijkheid

Door Dirie worden de beperkingen van het geheugen niet erkend. In een noot schrijft zij: ‘*Mijn woestijn* is het ware verhaal van het leven van Waris Dirie en alle gebeurtenissen die erin worden beschreven zijn feiten, die zijn gebaseerd op Waris’ herinneringen.’⁵⁴ Dit terwijl herinneringen altijd zijn vervormd en hierom nooit als ‘de’ feiten kunnen worden omschreven. Zoals Draaisma stelt: de grote lijnen van het geheugen kloppen wel, maar de exacte invulling is niet te vertrouwen.⁵⁵ De letterlijke gesprekken die Dirie uit haar jeugd citeert, zullen niet zo letterlijk hebben plaatsgevonden. Zo omschrijft Dirie de spelletjes die zij speelde met haar broertjes en zusjes en vervolgt dan met de constatering: ‘Ons grootste plezier was echter de pure vreugde een kind van de wildernis te zijn, de vrijheid om deel uit te maken van de natuur en alle indrukken met onze ogen, oren en neus te ervaren.’⁵⁶ Een dergelijk besef heeft een jong kind natuurlijk niet. Dit is een beschouwing achteraf, die wordt geformuleerd alsof Dirie zich dit al realiseerde toen zij nog in de woestijn leefde.

Hirsi Ali erkent de beperkingen van het geheugen wel. Hoewel zij haar levensverhaal ‘zo waarheidsgetrouw mogelijk’⁵⁷ wil vertellen, geeft zij in de inleiding van *Mijn vrijheid* aan dat het boek een subjectief verslag is van haar leven. Dit omdat zij sommige delen van haar verhaal niet meer heeft kunnen verifiëren bij haar familie met wie zij de banden heeft verbroken.⁵⁸

⁵³ Soeting 2009: 5

⁵⁴ Dirie 1998: 6

⁵⁵ Soeting 2008: 76

⁵⁶ Dirie 1998: 25

⁵⁷ Hirsi Ali 2006: 12

⁵⁸ Hirsi Ali 2006: 12

In de omgang met de objectiviteit en feitelijkheid van beschreven gebeurtenissen zit ook verschil tussen Dirie en Hirsi Ali. Dirie schrijft subjectief over haar jeugd. Zo stelt zij de ene keer dat ze als meisje van vijf met gemak een kudde geiten een dag onder haar hoede kon nemen, terwijl de zorg voor drie kinderen van haar tante op dertienjarige leeftijd te zwaar voor haar is.⁵⁹ Dirie kiest per situatie (al dan niet bewust) de gunstigste formuleringen uit. Hetzelfde gebeurt wanneer zij schrijft dat de Somalische stammen een grote trots hebben. Deze trots is volgens Dirie ‘bron geweest van vele oorlogen door de geschiedenis heen.’⁶⁰ Opvallend is dat Dirie drie bladzijden daarvoor nog schrijft geen historisch besef te hebben.⁶¹ Zij kiest per situatie de meest gunstige stellingen, ook al zijn deze strijdig met stellingen elders in het verhaal.

Ook omschrijft Dirie haar jeugd in de woestijn als enige belangrijke factor die van invloed is geweest op haar persoonlijkheid, terwijl verschillende sociale en culturele factoren van invloed zijn op de ontwikkeling van een mens.⁶² De woestijn als bepalende factor voor Diries identiteit is marketingtechnisch echter slim. Een nomadendochter die uitgroeit tot topmodel is voor het leespubliek attractief, omdat het de inhoud en vorm van een modern sprookje heeft.⁶³ Dirie laat in haar autobiografie ook naar voren komen dat zij het leven in de woestijn veel meer waardeert dan haar luxe leven in New York. De woestijn als fundament van Diries leven, samen met haar status als topmodel, geeft een bijzonder en eenduidig beeld van haar persoonlijkheid.

Zoals hierboven bleek, schrijft Hirsi Ali niet zo subjectief over haar jeugd als Dirie. In het deel over haar jeugd in *Mijn vrijheid* komen inconsistente formuleringen zoals die van Dirie niet aan het licht. Hirsi Ali lijkt zo waarheidsgetrouw mogelijk te willen schrijven bij de beschrijving van haar jeugd om haar lezers inhoudelijk te overtuigen van haar maatschappelijke standpunt.

Gender

Een aspect van een feministische autobiografie is het loven van de krachtige (groot)moeder. Zowel Dirie als Hirsi Ali doet dit. Dirie noemt haar grootmoeder een ‘een oude taaie [...], een

⁵⁹ Dirie 1998: 81

⁶⁰ Dirie 1998: 35

⁶¹ Dirie 1998: 32

⁶² Zie onder andere Bosch

⁶³ Een modern sprookje is een sprookje dat is aangepast naar het maatschappelijke leven van de huidige tijd.

karaktervolle vrouw met een sterke wil.’⁶⁴ Ook zegt zij: ‘Toen ik in mijn grootmoeders huis verbleef, begreep ik hoe mama aan haar kracht was gekomen.’⁶⁵ Hirsi Ali omschrijft haar grootmoeder op eenzelfde manier: als een flinke vrouw met een grote trots.⁶⁶ Opvallend is dat Hirsi Ali en Dirie hetzelfde voorbeeld gebruiken om de kracht van hun grootmoeder respectievelijk moeder aan te geven. Zij beschrijven beiden in hun autobiografie dat hun (groot)moeder alleen op pad ging in de woestijn om een baby te baren. Zo schrijft Dirie over haar moeder:

Ik herinner me dat wanneer mama zwanger was, ze op een bepaald moment ineens verdween en dat we haar dagen niet zagen. Dan kwam ze ineens weer tevoorschijn en droeg een klein baby’tje bij zich. Ze ging helemaal alleen de woestijn in om daar haar kind te baren, ze nam iets scherp mee om de navelstreng mee door te snijden.⁶⁷

Niet veel anders is het stuk dat Hirsi Ali over haar grootmoeder schrijft, die ook als nomade heeft geleefd:

Mijn moeder Asha werd geboren in het begin van de jaren veertig, samen met haar identieke tweelingzus Halimo. Mijn grootmoeder bracht hen alleen ter wereld, onder een boom. [...] Ze was met haar geiten en schapen onderweg naar een grazig veld toen de weeën begonnen. Ze ging liggen om te bevallen, en sneed de navelstrengen door met haar mes. Een paar uur later dreef ze de geiten en schapen weer bijeen en leidde ze veilig voor het donker naar huis, terwijl zijzelf haar pasgeboren tweeling droeg.⁶⁸

Door de omschrijving van de voorouders is het voor het leespubliek gemakkelijk te begrijpen waarom Hirsi Ali en Dirie zijn geworden wie ze zijn. Bovendien kan de beschrijving van krachtige (groot)moeders ertoe leiden dat lezers er vanuit gaan dat ook de auteurs krachtige vrouwen zijn.

Politieke autobiografieën

In hoeverre emotie wordt gebruikt om de politieke of maatschappelijke agenda te promoten, is bij Dirie al zijdelings aan de orde gekomen. Zij gebruikt haar gevoelens en belevingen als kind in de woestijn bewust om zichzelf als persoon interessant te maken. Hierdoor lijkt Dirie

⁶⁴ Dirie 1998: 77

⁶⁵ Dirie 1998: 77

⁶⁶ Hirsi Ali 2006: 22-23

⁶⁷ Dirie 1998: 35

⁶⁸ Hirsi Ali 2006: 23

nog steeds betrokken te zijn bij Afrika en kunnen haar bedoelingen om vrouwenbesnijdenis te voorkomen als behulpzaam in plaats van als belerend worden opgevat.

Hirsi Ali beschrijft haar jeugd op een zakelijkere manier, waardoor moeilijk emotionele beschrijvingen van de jeugd ten behoeve van de maatschappelijke agenda te ontdekken zijn. Prof. dr. Meindert Fennema, verbonden aan de afdeling politicologie van de Universiteit van Amsterdam, beaamt dit in een briefwisseling over Hirsi Ali in *De Groene Amsterdammer*:

Het vluchtelingenkampregime wordt messcherp geanalyseerd en in de beschrijving van zelfs de meest schrijnende voorvallen vermijdt Hirsi Ali goedkoop sentiment. Het boek van Ayaan heeft mijn visie op de man-vrouw verhoudingen blijvend beïnvloed.⁶⁹

Hirsi Ali stuurt in het deel over haar jeugd wel enigszins aan op haar politieke agenda door over haar vader te schrijven. Gedurende het grootste deel van haar jeugd zit hij in gevangenis, vanwege zijn politieke ideeën tegen de dictator Siad Barre. Hirsi Ali schrijft veel over haar vader en omschrijft hem als een rechtvaardige man. De trots die zij voor haar vader toont kan wijzen op het belang dat zij hecht aan rechtvaardigheid, hoewel zij dit niet letterlijk schrijft.

Dirie en Hirsi Ali hebben beiden gekozen voor een traditionele opbouw van hun autobiografie. Dit leidt ertoe dat beide verhalen doelbewuste, naar de top voerende verhalen zijn. De complexiteit van Hirsi Ali's en Diries leven wordt achterwege gelaten om het verhaal zo eenduidig mogelijk over te brengen. Ook proberen beide auteurs zichzelf als sterk persoon neer te zetten door hun (groot)moeders als krachtige vrouwen te omschrijven. Er zijn echter ook verschillen tussen beide verhalen over de jeugd: Dirie beschrijft haar leven als kind in haar vaderland met trots, terwijl Hirsi Ali haar jeugd veel neutraler beschrijft. Argumentatief en subjectief taalgebruik komt meer in Diries beschrijving van haar jeugd voor dan bij Hirsi Ali. Ook worden de beperkingen van het geheugen wel door Hirsi Ali erkend, maar niet door Dirie. Hirsi Ali lijkt haar lezers inhoudelijk te willen overtuigen van haar maatschappelijke standpunt, door zo waarheidsgetrouw mogelijk over haar jeugd te schrijven. Dirie wil echter *goodwill* kweken bij Afrikanen door trots over haar jeugd in de woestijn te spreken; zij zijn tenslotte de doelgroep van haar maatschappelijke agenda. Daarnaast presenteert zij haar verhaal als een modern sprookje, wat attractief kan zijn voor lezers.

⁶⁹ Fennema 2011. Geraadpleegd via www.rooswouters.nl/in-de-pers/95--briefwisseling-over-ayaan-hirsi-ali-de-groene-amsterdammer op 17-12-2011

Hoofdstuk 4 Wat is de visie van beide autobiografen op hun aankomst en het dagelijks leven in het Westen?

De visies van Dirie en Hirsi Ali op het Westen zoals weergegeven in de autobiografie kunnen iets zeggen over de manier waarop beide auteurs hun maatschappelijke agenda willen overbrengen op de lezer. Voordat op deze visies wordt ingegaan, is het van belang te weten dat Dirie en Hirsi Ali op verschillende wijzen in het Westen terecht zijn gekomen. Diries vertrek naar het Westen was georganiseerd door haar oom en tante, terwijl Hirsi Ali's vertrek een vlucht was. Dirie ging als dienstmeid aan de slag in Londen bij haar oom en tante (haar oom was ambassadeur). Hirsi Ali besloot echter in Duitsland om naar Nederland te vluchten. Zij was wanneer zij dit besloot in Duitsland aan het wachten op een visum voor Canada, waar haar kersverse echtgenoot woonde. In dit hoofdstuk zal worden ingaan op de manier waarop de autobiografen gebruik maken van taal, opbouw, geheugen, de mate van subjectiviteit en feitelijkheid, genderaspecten en emotie met betrekking tot hun visie op het Westen.

Taalgebruik

Hoewel Dirie probeert respect voor de Somalische nomadencultuur op de lezer over te brengen, benadrukt zij soms door middel van haar taalgebruik hoe primitief haar leven in Somalië is geweest. Dit doet zij met de (Westerse) wijsheid van achteraf. Deze Westerse wijsheid vormt de vaststaande argumentatieve ideeën die lezers snel aannemen. Zo bespreekt Dirie meerdere malen de simpele huishouding van de huizen waar zij in Mogadishu leeft na haar vlucht ('een gat in de vloer waar de uitwerpselen in vielen en bleven liggen stinken in de hitte'⁷⁰). Dit terwijl zij in de woestijn nooit een toilet heeft gehad en dit 'gat in de vloer' in die zin een verbetering is. Dirie probeert vanuit het perspectief van haar leespubliek te schrijven, in plaats van vanuit haar eigen perspectief in de tijd van de gebeurtenis. Zij gaat mee met wat haar leespubliek denkt en vindt, om het publiek zo van haar verhaal (inclusief haar maatschappelijke agenda) te overtuigen.

Dirie gaat amper in op de andere leefomgeving die zij in en om het ambassadeurshuis van haar oom en tante in Londen aantreft. Ze noemt slechts 'de chique huizen van Harley Street'⁷¹ en haar klunzigheid met het onbekende keukengerei,⁷² maar spreekt daar geen nadrukkelijke

⁷⁰ Dirie 1998: 80

⁷¹ Dirie 1998: 95

⁷² Dirie 1998: 96

verbazing over uit. Zij gaat al snel over tot de orde van de dag en vertelt hoe zij ontbijt klaarmaakte en schoonmaakte. Dit in tegenstelling tot Hirsi Ali's beschrijving van haar eerste aanraking met een Westers land. Hirsi Ali schrijft bijvoorbeeld over de luchthaven van Frankfurt: 'alles, tot aan het laatste boutje, was áf.'⁷³ Hirsi Ali schrijft ook over het gevoel dat zij daardoor kreeg: 'Ik voelde me ongelukkig, als een boerentrien van de miyé (het platteland, red.)'.⁷⁴ Hirsi Ali stipt hier het cliché aan van een georganiseerd Westen versus een chaotisch Afrika. Volgens Hirsi Ali is de goede organisatie van de Duitse samenleving het resultaat van de democratische rechtsstaat en het niet hebben van islamitische samenleving.⁷⁵ Door de Europese maatschappij te complimenteren, hoopt zij haar lezers mee te krijgen in haar standpunt om de rechtsstaat te beschermen tegen islamitische achterlijkheid.

Hirsi Ali gebruikt humor om haar verwondering voor de Nederlandse maatschappij te benadrukken ten opzichte van de chaos in islamitische landen. Zo noemt zij het feit dat de bus op het beoogde tijdstip aankomt 'griezelige punctualiteit' die beslist 'abnormaal' is.⁷⁶

Naast de lovende woorden over de Westerse samenleving ten opzichte van de islamitische samenleving, spreekt Hirsi Ali in het tweede deel van het boek generaliserender over 'de' kenmerken van Afrika. In deel één spreekt zij telkens over de gebruiken van een specifieke stad in een specifiek land (bijvoorbeeld haar puberjaren in Nairobi in Kenia). In het tweede deel schrijft zij echter veel algemener: 'Ooit zou ook Afrika misschien een manier vinden om met macht en menselijk conflict om te gaan.'⁷⁷ Door het gebruik van dergelijke constructies sluipt er in de loop van het boek een wij-zij denken in.

Een analyse van het taalgebruik van Dirie en Hirsi Ali maakt een verschil in visie op het Westen duidelijk: waar Hirsi Ali blij is met de voorzieningen in Nederland, blijft Dirie het nomadenleven boven het strak geregelde Westerse leven prefereren. Wanneer Dirie bijvoorbeeld tijdens een *shoot* in Marokko in een spontane actie meedoet aan een kamelenrace, staat het voltallige personeel van de *shoot* versteld. Dirie zegt hierover: 'De kamelenrace was [...] een peulenschil in vergelijking met wat me te wachten stond toen ik op Heathrow terugkeerde.'⁷⁸ Daar moet Dirie namelijk door de paspoortcontrole heen, terwijl zij geen geldig paspoort heeft. Hirsi Ali beschrijft vooral positieve ervaringen over het leven in

⁷³ Hirsi Ali 2006: 255

⁷⁴ Hirsi Ali 2006: 95

⁷⁵ Later maakt Hirsi Ali een vergelijkbare beschrijving van het maatschappelijk leven in Nederland.

⁷⁶ Hirsi Ali 2006: 235

⁷⁷ Hirsi Ali 2006: 292

⁷⁸ Dirie 1998: 143

Nederland. Eén van de vele voorbeelden waaruit dit blijkt, is wanneer Hirsi Ali een gratis buskaartje naar het asielzoekerscentrum van Zeewolde krijgt, als blijkt dat het asielzoekerscentrum van Zwolle vol zit. Verbaast vraagt zij aan de politieagent die haar het kaartje geeft of elke agent zo aardig is.⁷⁹

Opbouw

Diries trots op haar vroegere nomadeleven komt ook naar voren in de opbouw van haar boek. Dit bleek reeds uit de hoofdstukindeling (zie hoofdstuk 3) en het wordt nogmaals benadrukt in het laatste hoofdstuk ('Gedachten over thuis'). Ze bekritiseert in dit laatste hoofdstuk het Westerse leven met zijn strakke tijdschema's, het verbinden van geluk aan bezit en de hunkering naar overdaad aan eten.⁸⁰ Ook zegt zij: 'Ik woon nu in New York en hoewel iedereen het heeft over de normen en waarden van het gezin, heb ik er bar weinig van gezien. Ik zie families niet bij elkaar komen zoals wij deden, om met elkaar te zingen, in de handen te klappen.'⁸¹ Het feit dat zij als kind van nomaden op grove wijze is besneden en is uitgehuwelijkt aan een man van zestig lijkt niets af te doen aan haar respect voor de normen en waarden van deze cultuur. Het enige positieve wat Dirie aan het einde van het boek over het Westen zegt is het voorrecht om te leven in vrede. Zij bekritiseert echter direct de Westerlingen, omdat maar weinige van hen zich van dat voorrecht bewust zijn.⁸²

Waar Hirsi Ali in het eerste deel van haar autobiografie positief is over het Westen, schrijft zij in het tweede deel veel kritischer over het Westen. Wanneer zij aankomt in Duitsland en later in Nederland, staat zij versteld van de goede hulp die haar wordt geboden. Wanneer zij echter een baan krijgt als tolk voor de Nederlandse politie en justitie, schrikt zij ervan dat vooral zwarte, islamitische vrouwen in blijf-van-mijn-lijf huizen zitten. Ze wordt onaangenaam verrast door haar constatering dat in een land waarin fundamentele rechtsstatelijke beginselen en grondrechten zo belangrijk zijn, de regering deze normen en waarden niet durft op te leggen aan moslims.⁸³ Door afname van bewondering voor de Nederlandse politiek wordt het belang van Hirsi Ali's maatschappelijke agenda duidelijk. Volgens Hirsi Ali moeten moslims de fundamentele rechtsstatelijke beginselen worden bijgebracht om de positie van islamitische vrouwen te verbeteren.

⁷⁹ Hirsi Ali 2006: 234

⁸⁰ Dirie 1998: 227-229

⁸¹ Dirie 1998: 227

⁸² Dirie 1998: 229

⁸³ Hirsi Ali 2006: 299

Geheugen, subjectiviteit en feitelijkheid

In het vorige hoofdstuk kwam al naar voren dat Dirie geen rekening houdt met de beperking van haar geheugen. Een anekdote die dit onderbouwt, is wanneer Dirie in het vliegtuig van Mogadishu naar Londen naar het toilet moet. Met gevoel voor hilariteit gebruikt Dirie twee pagina's om te vertellen dat zij niet wist hoe een toilet moet worden doorgetrokken. Ze schrijft onder andere:

Ik sprak geen Engels en ik kon het ook niet lezen, en daarom zei het woord *Flush*, dat op de knop gedrukt stond, mij ook niets. [...] Als ik op deze knop zou drukken, dan zou misschien wel het hele vliegtuig ontploffen en zouden we allemaal doodgaan. Misschien stond dat wel op die knop, was het een waarschuwing: 'NIET OP DRUKKEN! LAAT HET VLIEGTUIG ONTPLOFFEN'.⁸⁴

Dirie kon echter toen helemaal niet lezen dat er *flush* op de doortrekkknop stond. Dat idee moet zij later aan haar herinnering hebben toegevoegd. Het is een pakkende en grappige anekdote, maar wel een vrije invulling van een herinnering.

Subjectiviteit valt in het tweede deel van Hirsi Ali's boek op ten opzichte van het eerste deel. Zij analyseert in dit deel onder andere de problematiek van moslimmigranten in Nederland. Zij ergert zich aan het feit dat Nederlandse regeringen deze migranten met overheidsgeld een eigen zuil hebben laten stichten. Volgens Hirsi Ali durft de Nederlandse regering niet de Nederlandse normen en waarden aan moslimmigranten op te leggen. Hirsi Ali presenteert hier echter waardeoordelen als waarheden: 'Afkopen en wegstijgen – dat is de huidige definitie van tolerantie.'⁸⁵ Dit is de mening van Hirsi Ali, maar dit geeft zij niet aan. Objectieve beschrijvingen en subjectieve meningen lopen in het tweede deel van *Mijn vrijheid* door elkaar. Vooral omdat Hirsi Ali in het eerste deel zo objectief lijkt te schrijven, kun je als lezer worden verleid om in het tweede deel de meningen van Hirsi Ali gemakkelijk voor waar aan te nemen.

Ook de beweringen van Dirie met betrekking tot het Westen zijn soms subjectief. Zo stelt zij dat alle Somaliërs in tegenstelling tot Westerlingen trots van karakter zijn.⁸⁶ Dit is een generalisatie.

⁸⁴ Dirie 1998: 90

⁸⁵ Hirsi Ali 2006: 299

⁸⁶ Dirie 1998: 43

Gender

Kenmerkend voor de manier waarop vrouwen over hun leven schrijven is dat veel gebeurtenissen als toevalligheden worden omschreven.⁸⁷ Zo schrijft Dirie nog voordat zij het plan heeft gevat om naar Londen te gaan, dat er misschien wel ‘iets’ kon gebeuren wat haar leven zou veranderen: ‘Elke dag vroeg ik mij af: wanneer gaat het gebeuren? Vandaag? Morgen? Waar ga ik heen? Wat ga ik doen? Ik heb nooit geweten waarom ik dit dacht.’⁸⁸ Het is typisch voor vrouwelijke autobiografen om niet luidkeels te zeggen dat zijzelf het plan hebben gevat om hun leven drastisch te veranderen; zij laten het lot in de autobiografie bepalen.

Hetzelfde geldt voor de totstandkoming van de modellencarrière van Dirie. Meerdere malen komt het in Dirie tijdens haar dienstmeidperiode op om model te worden. Allereerst zegt Diries tante een keer tegen Dirie dat haar vriendinnen hadden geopperd dat Dirie een goed model zou kunnen zijn. Later beschrijft Dirie dat ze regelmatig de pakken van haar oom paste en dan ging paraderen door zijn kamer. Ook vraagt ze tijdens haar dienstmeidperiode aan haar nichtje dat model is hoe ze dat is geworden en wat ze er allemaal voor moet kunnen. Wanneer Dirie verderop in de autobiografie werkelijk model is, schrijft zij: ‘Het vreemde is dat ik nooit op zoek ben gegaan naar het werk als fotomodel, het kwam naar mij.’⁸⁹ Dirie maakt zich hierdoor identificeerbaar voor andere vrouwen; het lijkt alsof een dergelijke carrière iedere lezeres kan overkomen.

In *Mijn vrijheid* komen dergelijke genderaspecten met betrekking tot het Westen niet voor. Hirsi Ali beschrijft de gebeurtenissen in haar leven als bewuste keuzes. Een voorbeeld hiervan is haar besluit te ontsnappen aan haar gearrangeerde huwelijk. ‘Die eerste middag in Bonn werd het me [...] duidelijk. [...] Ik kon verdwijnen, ik kon aan dat alles ontvluchten – onderduiken, en mijn eigen plan trekken [...],’⁹⁰ schrijft Hirsi Ali hierover. Hierdoor komt Hirsi Ali als een daadkrachtig persoon over; zij wekt de illusie dat zij werkelijk verandering kan brengen in de maatschappelijke positie van islamitische vrouwen.

⁸⁷ Conway 1998: 49

⁸⁸ Dirie 1998: 81

⁸⁹ Dirie 1998: 184

⁹⁰ Hirsi Ali 2006: 229

Politieke autobiografieën

Emotie speelt bij Hirsi Ali met betrekking tot haar visie op het Westen een veel grotere rol dan met betrekking tot haar jeugd. Hirsi Ali gebruikt voornamelijk de emotie verbazing om het Westen aan te prijzen ten koste van de islamitische landen waar zij heeft gewoond. Ook gebruikt zij verbazing om de absurditeit van de verzuiling van moslimmigranten in een ontwikkeld land als Nederland aan te geven. Dirie gebruikt emotie om haar vaderlandse (nomaden)cultuur aan te prijzen ten koste van de Westerse cultuur.

Hirsi Ali en Dirie gebruiken allebei hun visie op het Westen ten behoeve van hun maatschappelijke agenda. Beiden gebruiken taal daarvoor op een argumentatieve manier. Dirie doet dit door de nomadencultuur aan te prijzen ten koste van de Westerse cultuur. Zij zet Afrika en in het bijzonder het nomadenleven in een positief daglicht, omdat dit het gebied is waar zij voornamelijk actief is voor haar maatschappelijke agenda. Hirsi Ali gebruikt haar visie op het westen ten behoeve van haar maatschappelijke agenda door allereerst te laten zien dat de rechtsstatelijke beginselen in het Westen fundamenteel zijn voor het bestaan van goed georganiseerde samenlevingen. Vervolgens laat zij zien dat deze beginselen ook jegens moslims gehandhaafd moeten worden om de positie van islamitische vrouwen te verbeteren. Door positief te spreken over de Westerse waarden, tracht zij de lezers achter haar standpunt te scharen. Beide auteurs schrijven subjectief over het Westen in vergelijking met hun thuisland ter onderbouwing van hun maatschappelijke agenda. Vooral bij Dirie komen genderaspecten van een autobiografie naar voren; zij geeft het toeval een grote rol in haar emigratie naar het Westen. Dit maakt haar identificeerbaar voor haar vrouwelijke lezers. Hirsi Ali schrijft haar vlucht naar Nederland aan rationele keuzes toe; hierdoor komt zij over als een sterke politicus.

Hoofdstuk 5 Wat is de visie van beide autobiografen op de positie van vrouwen?

In dit hoofdstuk zal ik nagaan hoe beide autobiografen schrijven over de positie van vrouwen. De maatschappelijke agenda's van beide autobiografen hebben betrekking op deze positie. Deze agenda's komen (onder andere) voort uit de eigen belevingen van de patriarchale samenleving in Somalië. Voor de visies op de positie van vrouwen zal ik weer kijken naar taal, opbouw, geheugen, de mate van subjectiviteit en feitelijkheid, genderaspecten en emotie.

Taalgebruik

Dirie probeert met de kracht van taal te voorkomen dat de positie van vrouwen in de nomadencultuur in Somalië in een negatief daglicht komt te staan. Wanneer haar vader zijn tweede vrouw bij zijn eerste vrouw (Diries moeder) komt introduceren, schrijft Dirie: 'Mama keek vader dreigend aan [...] en zei: "O, dus je hebt besloten om maar weer eens op te duiken?"'⁹¹ en 'Ze deed erg haar best om de jaloezie niet te laten merken.'⁹² Dirie geeft geen mening over de houding van haar polygame vader ten opzichte van haar monogame moeder. Zij probeert de lezer ervan te overtuigen dat vrouwen in Somalië, zoals haar moeder, sterk en machtig zijn. Omdat dit een weerlegging is van het sterker levende beeld bij de lezers van onderdrukte vrouwen in Somalië, is het punt van Dirie niet overtuigend.

Waar Dirie vrouwen niet als onderdrukte wezens wil beschrijven, beschrijft zij mannen soms wel als seksbeluste wezens. Zo beschrijft zij de drie keer in haar leven dat zij wordt aangerand en de intimiderende ervaringen die zij heeft met haar neef.⁹³ In de tijd dat Dirie als dienstmeid werkt voor haar oom en tante komt haar neef regelmatig 's nachts bij haar in bed liggen en maakt hij vaak seksueel getinte opmerkingen tegen haar als zij aan het werk is. Deze beschrijvingen van Dirie hebben tot doel om haar lezers te overtuigen dat de agressie en het egocentrisme van mannen het gebruik van vrouwenbesnijdenissen in stand laten.⁹⁴

Op de dieperliggende ongelijkheid tussen mannen en vrouwen in Somalië gaat Dirie niet in, terwijl zij niet alleen bij haar besnijdenis met deze ongelijkheid wordt geconfronteerd. Zo ziet Dirie haar moeder lijden, omdat haar vader een jongere vrouw boven haar verkiest. Ook wordt zijzelf uitgehuwelijkt aan een man van zestig jaar, wat voor Dirie de reden is om uit de

⁹¹ Dirie 1998: 40

⁹² Dirie 1998: 40

⁹³ Dirie 1998: 109-112

⁹⁴ Dirie 1998: 230

woestijn te vluchten naar Mogadishu. Dirie laat echter achterwege om hier een uitgesproken oordeel over te geven. Ik denk dat zij de aandacht niet wil afleiden van haar maatschappelijke agenda; de bestrijding van vrouwenbesnijdenis. Ik vind het opvallend dat feministisch maandblad *Opzij* op de achterkant van het boek lovend schrijft over de indringende wijze waarop Dirie aandacht vraagt voor besnijdenis. Dirie laat namelijk een aantal vrouwonvriendelijke aspecten van haar leven in Somalië liggen, wat recensenten van *Opzij* naar mijn verwachting wel zouden moeten oppikken.

Ook Hirsi Ali maakt gebruik van de kracht van taal wanneer zij over de positie van de islamitische vrouw spreekt. Een voorbeeld is de manier waarop zij op beeldende wijze spreekt van ‘besnijdenissen van kleine meisjes die elk jaar op de Nederlandse keukentafels plaatsvinden.’⁹⁵ Een ander voorbeeld is dat Hirsi Ali in het eerste deel van haar boek spreekt van vrouwenbesnijdenis, terwijl zij deze gebeurtenis in het tweede deel ‘genitale verminking van vrouwen’ noemt.⁹⁶ Verder benadrukt Hirsi Ali de absurditeit van een gearrangeerd huwelijk door te vertellen hoe haar huwelijksvoltrekking plaatsvond: ‘Er werden dankbaar mannenhanden geschud en beide getuigen verdwenen. Daar zat ik nu alleen in een Landcruiser met mijn neef – eh, man.’⁹⁷ De gemiddelde westerling ziet een huwelijk tussen neef en nicht eerder als incest dan als een veilige huwelijkskeuze voor de familie-eer. Door de humoristische formulering van Hirsi Ali wordt de mening van de Westerse lezer nadrukkelijk bevestigd.

Hirsi Ali maakt ook gebruik van de kracht van taal om de betere positie van vrouwen in het Westen te benadrukken ten opzichte van vrouwen in Arabische landen. Zo beschrijft zij dat ze in Duitsland verbaasd constateert dat mannen en vrouwen ongedwongen bij elkaar zitten ‘alsof ze elkaars gelijken waren.’⁹⁸ Door dit met verbazing te omschrijven, legt ze het accent op de achtergestelde positie van vrouwen in islamitische landen.

Opbouw

Voor de opbouw van Hirsi Ali’s standpunt over de positie van vrouwen is de algemene opbouw van haar levensverhaal tekenend. In het eerste deel worden verhoudingen tussen mannen en vrouwen neutraal beschreven, zoals de verhouding tussen Hirsi Ali’s vader en

⁹⁵ Zie o.a: Hirsi Ali 2006: 364

⁹⁶ Hirsi Ali 2006: 265

⁹⁷ Hirsi Ali 2006: 177

⁹⁸ Hirsi Ali 2006: 227

moeder. Ook de besnijdenis van Hirsi Ali en haar uitleg van deze gebeurtenis zijn neutraal. Hirsi Ali schrijft dat een besnijdenis geen islamitisch gebruik is en geeft aan dat haar vader erop stond dat zijn dochters niet werden besneden, wat progressief was voor die tijd en plaats. Hirsi Ali's grootmoeder zorgde er echter voor dat haar zusje en zij alsnog besneden werden toen haar vader en moeder voor langere tijd van huis waren.⁹⁹ De pijn die dit opleverde, wordt zonder opsmuk of emotie beschreven. Deze neutrale houding ten opzichte van de positie van vrouwen verandert echter in deel twee van *Mijn vrijheid*, waar Hirsi Ali haar standpunt over moslimimmigranten in Nederland toelicht. Zo schrijft zij dat ondanks dat vrouwenbesnijdenissen niet volledig te wijten zijn aan de islam, 'het duidelijk was dat de islamitische cultuur van maagdelijkheid in Somalië en in andere moslimlanden besnijdenis aanmoedigde.'¹⁰⁰ Hirsi Ali is dus veel uitgesprokener in deel twee van haar autobiografie.

Over de opbouw van *Mijn woestijn* is niets specifiek te zeggen met betrekking tot Diries visie op de positie van vrouwen. Gedurende het hele boek geeft zij geen uitgesproken mening weer over de positie van vrouwen in Somalië.

Geheugen, subjectiviteit en feitelijkheid

In hoofdstuk 4 kwam al naar voren dat Hirsi Ali subjectief schrijft wanneer zij haar mening geeft over moslimintegratie in Nederland. Het meer specifieke standpunt van Hirsi Ali over de positie van vrouwen wordt ook subjectief benaderd. Zo schrijft Hirsi Ali stellig: 'Als je een moslimmeisje bent, verdwijnt je, totdat er binnen in je bijna niets meer van jou over is.'¹⁰¹ Zij laat er geen twijfel over bestaan dat islamitische vrouwen in een kooi leven waaruit zij moeten worden gered.¹⁰² Dit is een generalisering: Hirsi Ali spreekt van islamitische vrouwen in het algemeen. De lezer dient er alert op te zijn dat dit de mening van Hirsi Ali is en geen met cijfers onderbouwd gegeven.

Dirie is subjectief, omdat zij de ondergeschikte positie van haar moeder in termen van kracht uitdrukt. Dit is een persoonlijke interpretatie. Je kunt deze positie ook in termen van onderdrukking beschrijven.

⁹⁹ Hirsi Ali 2006: 49

¹⁰⁰ Hirsi Ali 2006: 265

¹⁰¹ Hirsi Ali 2006: 120

¹⁰² Hirsi Ali 2006: 434

Gender

Zoals genoemd in hoofdstuk 2 kennen autobiografieën van vrouwen soms bepaalde genderkenmerken. Deze komen in *Mijn woestijn* duidelijker naar voren dan in *Mijn vrijheid* met betrekking tot de beschrijving van de positie van vrouwen. Dirie beschrijft in hoofdstuk 12 waarom zij door haar besnijdenis nooit met mannen uit zou kunnen gaan en een relatie zou kunnen beginnen. ‘Het was alsof de hechtingen ervoor zorgden dat geen enkele man bij me binnen kon komen... lichamelijk noch emotioneel.’¹⁰³ Ondanks alle complicaties die Dirie door haar besnijdenis met liefde en seks heeft, eindigt haar autobiografie met een romantische, liefhebbende, zorgzame vriend, een gezond kind en een appartement in de Manhattan. Een plot bestaande uit ‘romantische liefde, huwelijk, familieleven en eigendom’ is typisch voor traditionele vrouwenautobiografieën.¹⁰⁴ Bij *Mijn vrijheid* blijft het einde open. Hirsi Ali haalt op de laatste bladzijde nogmaals aan hoe pijnlijk het is om als islamitische vrouw in onderdrukking te leven. Hiermee geeft zij aan dat haar strijd nog niet is gestreden. Ook Hirsi Ali’s privéleven treedt steeds meer naar de achtergrond in het tweede deel; haar maatschappelijke standpunten voeren de boventoon.

Politieke autobiografieën

Hirsi Ali gebruikt emotie om haar politieke standpunt over de positie van moslimvrouwen en de dood van filmmaker Theo van Gogh te verantwoorden. Zowel in de proloog als in de epiloog schrijft Hirsi Ali over de moord op Van Gogh, met wie zij de film *Submission* maakte. *Submission* is de aanleiding geweest voor de moord op Van Gogh in 2004. De aandacht hieraan in de proloog en epiloog verwijst naar een andere intentie van Hirsi Ali dan de intenties die in het middenstuk van de autobiografie naar voren komen. Kennelijk wil Hirsi Ali ook het maken van *Submission* verantwoorden. Hirsi Ali doet dit door haar emotie een rol te laten spelen. Zij verwijst naar de tijd dat zijzelf een ‘gevangen moslim’ was:

Er is wel beweerd dat *Submission* een te agressieve film is. De kritiek die erin voorkomt op de islam is voor moslims blijkbaar te pijnlijk. Maar hoeveel pijnlijker is het niet om deze vrouwen te zijn, gevangen in een kooi?¹⁰⁵

Dit gebruik van emotie is echter niet overtuigend. Hirsi Ali doet een poging om het maken van de film te verantwoorden, maar zonder verdere onderbouwing blijft bij lezers de vraag

¹⁰³ Dirie 1998: 147

¹⁰⁴ Bosch 2005: 23

¹⁰⁵ Hirsi Ali 2006: 434

naar de proportionaliteit van het maken van een dergelijke film achter. Was dat werkelijk de kans op een moord waard?

Dirie probeert met haar taalgebruik het beeld te verbeteren dat lezers hebben van de positie van Somalische vrouwen. Zij wil geen negatief waardeoordeel vellen over vrouwen van het continent waar zij voornamelijk verandering wil doorvoeren. Daarnaast beschrijft zij de seksbelustheid van mannen, omdat mannen volgens Dirie degene zijn die vrouwenbesnijdenissen in stand laten. Hirsi Ali stuurt met haar taalgebruik juist aan dat lezers de onderdrukking van islamitische vrouwen gaan zien; zij wil de noodzaak van verandering van de positie van islamitische vrouwen benadrukken. Dit komt ook naar voren in de subjectieve formuleringen die Hirsi Ali in het tweede deel van haar boek gebruikt om haar standpunt met betrekking tot deze ondergeschikte positie te benadrukken. Aan Diries verhaal valt tot slot op dat zij een plot heeft dat kenmerkend is voor autobiografieën van vrouwen. Het verhaal eindigt namelijk met een romantische liefde. Hirsi Ali's verhaal eindigt daarentegen met een aantal laatste argumenten. Hierdoor sluit haar autobiografie met een strijdvaardigere boodschap voor de positie van vrouwen dan Diries einde.

Afsluiting

Samenvatting

De vraag die in dit onderzoek centraal staat, is op welke manier een autobiografie ter promotie kan worden gebruikt van de maatschappelijke agenda van de autobiograaf, gezien vanuit een vergelijkend onderzoek tussen de autobiografie van Ayaan Hirsi Ali en de autobiografie van Waris Dirie. Beide autobiografen proberen een maatschappelijke boodschap over te brengen in hun autobiografie. Hirsi Ali's boodschap is hoofdzakelijk het verbeteren van de positie van islamitische vrouwen. Dirie strijdt tegen het gebruik van vrouwenbesnijdenis. Waar Hirsi Ali als net afgetreden volksvertegenwoordiger en als aankomend onderzoeker voor het AEI leiders wil inspireren en overtuigen, vormt Dirie meer het gezicht van haar strijd door haar ambassadeurschap voor de VN.

Er zijn een aantal factoren waarop een autobiografie ter promotie van een maatschappelijke agenda kan worden gebruikt. Autobiografen kunnen allereerst hun agenda promoten door gebruik te maken van argumentatief taalgebruik. Vooral Dirie doet dit door bij heersende opvattingen van het leespubliek aan te haken, bijvoorbeeld wanneer zij het beeld van onderdrukte Somalische vrouwen probeert te weerleggen en haar liefde voor de nomadencultuur wil overbrengen. In het eerste deel van Hirsi Ali's autobiografie komen dergelijke formuleringen niet duidelijk naar voren. In het tweede deel van haar verhaal zoekt ook zij steeds meer aansluiting bij de heersende opvattingen van lezers om hen te overtuigen van het belang van hervormingen binnen islamitische gemeenschappen.

De opbouw kan tevens een instrument zijn om lezers van een autobiografie te overtuigen van een maatschappelijke agenda. Dirie en Hirsi Ali hebben allebei hun levensverhaal lineair opgetekend. De kritiek hierop kan zijn dat zij hierdoor de complexiteit van hun leven in hun autobiografie ontkennen. Een dergelijk verhaal is voor het verkopen van een maatschappelijke boodschap echter nuttig, omdat de autobiograaf hierdoor een eenduidige, naar de top voerende lijn volgt. De autobiografen komen als succesvolle personen naar voren. Daarnaast kan een complex levensverhaal te ingewikkeld zijn om de emancipatoire boodschap van een autobiografie duidelijk over te brengen.

De omgang met herinneringen, feiten en objectiviteit kan van belang zijn voor de overtuigingskracht van de maatschappelijke agenda van autobiografen. Ondanks dat een verhaal nooit volledig objectief kan zijn, verwacht een lezer dat een verhaal waar is. Dirie

tekent veel gebeurtenissen op met haar (subjectieve) liefde voor de nomadencultuur. Dit zal niet elke lezer opvallen, maar soms spreekt zij zichzelf zelfs tegen met betrekking tot bepaalde stellingen die zij post. Hirsi Ali schrijft in het eerste deel van haar autobiografie ('Mijn jeugd') daarentegen neutraal en zo objectief mogelijk. Wanneer zij in het tweede deel ('Mijn vrijheid') haar maatschappelijk standpunt met betrekking tot de moslimmigratie en de positie van islamitische vrouwen naar voren brengt, gaat ook zij steeds subjectiever schrijven.

Het genderspect in de autobiografie van Dirie leidt ertoe dat vrouwelijke lezers zich kunnen identificeren met haar, vanwege de rol van het toeval in het leven van Dirie en het romantische plot. Genderkenmerken komen niet duidelijk bij Hirsi Ali naar voren. Zij schept juist het beeld dat zij zelf haar onvrije leven heeft veranderd in een vrij leven. Hierdoor komt Hirsi Ali als een daadkrachtig persoon over, wat bij kan dragen in het geloof in haar maatschappelijke boodschap. Lezers kunnen haar inschatten als iemand die werkelijk verandering teweeg kan brengen in de positie van islamitische vrouwen.

Beide auteurs maken gebruik van emotie ten behoeve van hun maatschappelijke agenda. Dit draagt bij aan de overtuigingskracht van een maatschappelijk boodschap voor zover de emotie wordt onderbouwd.

Conclusie

Uit dit onderzoek blijkt dat een aantal aspecten van een autobiografie bij kunnen dragen aan de overtuigingskracht van een maatschappelijk standpunt in een autobiografie. In hoeverre deze aspecten werkelijk de lezer overtuigen van een maatschappelijk standpunt hangt in hoge mate af van het leespubliek. Waar Dirie in vergelijking met Hirsi Ali taal argumentatiever gebruikt, deze taal subjectiever is, zij zichzelf vaker tegensprekt en haar standpunt minder wordt onderbouwd, is *Mijn woestijn* wel een gemakkelijk leesbare roman met een romantisch, gelukkig einde. Wanneer een lezer een roman wil lezen over vrouwenbesnijdenis, dan is Diries' *Mijn woestijn* indrukwekkend en overtuigend; wil een lezer echter inhoudelijk worden geïnformeerd over vrouwenbesnijdenis, dan werkt Hirsi Ali's stijl beter. Hirsi Ali's verhaal is formeler geschreven en haar standpunten worden onderbouwd met argumenten. Wil Hirsi Ali echter een publiek overtuigen dat verwacht een roman te lezen over de positie van islamitische vrouwen, dan zal haar schrijfstijl en opbouw informeler moeten zijn. Voor lezers die echter geïnteresseerd zijn in een betoog over (de aanpak van) de onderschikte positie van islamitische vrouwen is haar huidige autobiografie redelijk geschikt. 'Redelijk', omdat Hirsi

Ali's argumenten voornamelijk in het tweede deel van haar boek subjectiever zijn en hierdoor inhoudelijke overtuigingskracht ontberen.

Discussie

Naar aanleiding van dit onderzoek is het interessant om vervolgonderzoek te doen naar wie de lezers van beide autobiografieën zijn (geweest). Vervolgens kan, bijvoorbeeld door middel van enquêtes, worden onderzocht in hoeverre lezers werkelijk zijn overtuigd van de maatschappelijke boodschap na het lezen van de autobiografieën. Uit de maatschappelijke agenda's en de professionele achtergrond van Dirie en Hirsi Ali valt wel af te leiden welk publiek zij (ongeveer) voor ogen hebben gehad voor hun autobiografieën. Zo heeft Hirsi Ali's (dan aanstaande) werkgever tot doel politieke leiders te overtuigen van het belang van vrijheid. Formeel taalgebruik en een inhoudelijk betoog passen bij een dergelijk publiek. Dirie is tijdens het schrijven van haar autobiografie slechts het gezicht van de strijd tegen vrouwenbesnijdenis. Informeel, subjectief en argumentatief taalgebruik past bij het brede publiek dat zij als ambassadeur moet bereiken. Of Hirsi Ali en Dirie werkelijk het publiek hebben bereikt dat zij voor ogen hebben gehad en hen vervolgens hebben overtuigd, blijft gissen. Dit zou een interessant vervolgonderzoek kunnen zijn om de werkelijke overtuigingskracht van beide autobiografieën te meten.

Literatuurlijst

Primaire bronnen

Dirie, Waris, *Mijn woestijn* (Amsterdam, Uitgeverij Arena, 1998)

Hirsi Ali, Ayaan, *Mijn vrijheid* (Amsterdam en Antwerpen, Uitgeverij Augustus, 2006)

Secundaire bronnen

Literatuurlijst

Aerts, Remieg e.a., *Het persoonlijke is politiek. Egodocumenten en politieke cultuur* (Hilversum, Uitgeverij Verloren, 2002)

Angier, Carole en Cline, Sally, *The Arvon Book of Life Writing: writing biography, autobiography and memoir* (Londen, Methuen Drama, 2010)

Barthes, Roland, *Het werkelijkheidseffect* (Groningen, Historische Uitgeverij, 2004)

Bosch, Mineke, *Een onwrikbaar geloof in rechtvaardigheid. Aletta Jacobs 1854 – 1929* (Amsterdam, Uitgeverij Balans, 2005)

Conway, Jill Ker, *When Memory Speaks* (New York, Random House, 1998)

Eakin, Paul John, *Living Autobiographically. How We Create Identity in Narrative* (Ithaca and London, Cornell University Press, 2008)

Europaredactie, 'Waris Dirie geen VN-ambassadeur'. In: *NRC website archief 2001-2010* (13-3-2008)

Geraadpleegd via <http://vorige.nrc.nl/article1885509.ece> (geraadpleegd op 20-11-2011)

Fennema, Meindert, 'Briefwisseling over Ayaan Hirsi Ali'. In: *De Groene Amsterdammer* (11-3-2009)

Geraadpleegd via www.rooswouters.nl/in-de-pers/95--briefwisseling-over-ayaan-hirsi-ali-de-groene-amsterdammer (geraadpleegd op 15-10-2011)

Heilbrun, Carolyn, *Writing a Woman's Life* (Londen, The Women's Press, 1988)

Leibovici, Solange, 'Het leven is geen voortkabbelende eenheid. Andere vormen voor de biografie'. In: *Biografie Bulletin* (voorjaar 2010)

Paasman, Riet, *Levens in letters. Autobiografieën van Nederlandse schrijfsters* (Amsterdam, Dissertatie Universiteit van Amsterdam, 1996)

Soeting, Monica, 'De losse eindjes in het leven. Douwe Draaisma over biografie en geheugen'. In: *Biografie Bulletin* (najaar 2008)

Soeting, Monica, 'Tijd voor een nieuw begin. Maaïke Meijer stelt kritische vragen aan de traditionele biografie'. In: *Biografie Bulletin* (voorjaar 2009)

Verbiest, Agnes, *De oorbellen van de minister. Taal en denken over vrouwen* (Amsterdam en Antwerpen, Uitgeverij Contact, 1997)

White, Hayden, 'The Structure of Historical Narrative'. In: *CLIO* (1972)

Geraadpleegde websites

Desert Flower Foundation

www.desertflowerfoundation.org/en/about-waris-dirie/waris-manifesto (geraadpleegd op 20-11-2011)

American Enterprise Institute

www.aei.org/scholar/ayaan-hirsi-ali (geraadpleegd op 19-11-2011)

www.aei.org/about (geraadpleegd op 12-12-2011)

Verenigde Naties

www.un.org/advocates/2000/bios.htm (geraadpleegd op 20-11-2011)

Collegebijeenkomsten

Bijeenkomst 6 d.d. 29-09-2011 (aspecten van de biografie 1: genderkwesties)

Bijeenkomst 9 d.d. 20-10-2011 (alternatieve vormen van een biografie)

Bijeenkomst 20 d.d. 28-11-2011 (Dennis Kersten)